

معرفی گیاهان جدید از تیره آفتابگردان از ارتفاعات بخش مرکزی شهرستان ساوه

بابک دنواز هاشملویان^۱، عذرا عطائی عظیمی^۱، حسن قاسم پور^۲

۱- استادیار گروه زیست شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه، Delnavaz@iaue-saveh.ac.ir
۲- دانشجوی دکتری سیستماتیک گروه زیست شناسی، دانشکده علوم، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.

تاریخ دریافت: ۸۹/۳/۳۹ تاریخ پذیرش: ۸۹/۶/۱۷

چکیده

هدف از این پژوهش، شناسایی تنوع گونه‌ای گیاهان تیره آفتابگردان (*Compositae*) در بخش مرکزی ناحیه ساوه است. این منطقه با ارتفاع بیش از ۱۶۰۰ متر از سطح دریا، وسعتی حدود ۱۵۰۰۰ هکتار در ۵۰ درجه و ۲۱ دقیقه و ۳۰ ثانیه طول شرقی نصف النهار گرینویچ و ۳۵ درجه و ۱ دقیقه و ۱۰ ثانیه عرض شمالی قرار گرفته است. نتیجه این تحقیق شناسایی ۶۰ گونه از ۳۶ جنس در تیره آفتابگردان است. جنس‌های گل گندم (*Centurea*)، کاهو (*Lactuca*) و شنگ (*Tragopogon*) بیشترین گونه را در این منطقه دارا بوده و گونه یا زیر گونه‌های جدیدی از تیره آفتابگردان در این منطقه مشخص گردید. در این گزارش ریخت‌شناسی این گیاهان با گونه‌های وابسته مقایسه شده است. موقعیت انتشار گونه‌های تیره آفتابگردان نیز شرح داده شده است که حضور برخی از این گونه‌ها در این ناحیه، برای ایران جدید است. کلید واژه: تیره آفتابگردان، تنوع گیاهی، گل گندم، کاهو، شنگ.

مقدمه

و در دشتی وسیع با پوشش گیاهی متنوع قرار دارد که اطراف آن یک اقلیم نیمه استپی را به وجود می‌آورد ولی بخش مرکزی آن با ارتفاعی بیش از ۱۶۰۰ متر از سطح دریا مرتفع و کوهستانی بوده و مشتمل بر چندین روستا در فواصل نزدیک به یکدیگر (چند کیلومتری) است. نیوشت با ۲۵ کیلومتر فاصله، دور ترین روستا از این بخش ساوه است (۴). گزارش‌ها نشان داده که پوشش گیاهی این منطقه ارتباط مستقیم با میزان رطوبت و مواد آلی خاک دارد و ارتفاعات بخش مرکزی با بارش بیشتر، میزان رطوبت و مواد آلی بالاتر از پوشش گیاهی برتری نسبت به ساوه برخوردار می‌باشد (۲). در اکثر نواحی ایران تیره آفتابگردان، با گونه‌های مختلف پوشش غالب مناطق

تیره آفتابگردان (*Compositae*) از پیشرفته‌ترین دو لپه‌ای‌ها و شامل بیش از ۲۰۰۰۰ گونه گیاهان علفی و ندرتاً چوبی می‌باشد. مشخصه‌های اصلی این تیره داشتن گل آذین کاپیتول، برگ‌های متناوب، بساک‌های متصل، جام گل منظم و یا نامنظم می‌باشد. این تیره گیاهی را با نام‌های دیگری مثل تیره ی مینا، مرکبان، گل ستاره ای و در بعضی از منابع سینانترا (*Synantherae*) به معنی تیره بساک‌های متصل نیز معرفی می‌شوند (۷). ناحیه ساوه در ۵۰ درجه و ۲۱ دقیقه و ۳۰ ثانیه طول شرقی نصف النهار گرینویچ و ۳۵ درجه و ۱ دقیقه عرض شمالی واقع شده که ارتفاع آن از سطح دریا ۱۰۰۰ متر است. این شهر با تهران ۱۱۲ کیلومتر و همدان ۲۰۰ کیلومتر فاصله داشته

برای خشک شدن درون تخته پرس قرار داده شد. برای این که شناسایی دقیق تر راحت تر انجام بگیرد، گل‌های هر گونه گیاهی در محلول تثبیت کننده (اسید+ الکل + فرمالین)، تثبیت گردید. پس از تهیه ی نمونه‌ها، به تدریج و با استفاده از فلوررنگی ایران، فلور ایران و کلیدها، شناسایی گیاهان منطقه انجام (۱۹، ۱۷، ۱۶، ۱۴، ۱۱، ۹، ۷، ۸) و نام علمی با نام ایرانی معادل گردید (۱۲).

نتیجه و بحث

در بررسی تیره آفتاب گردان، در این منطقه مشخص شد که از این تیره ۳۶ جنس و بیش از ۶۰ گونه وجود دارد. در بین گونه‌های شناسایی شده (جدول ۱)، برخی از گونه‌ها مثل بومادران زرد (*Achillea micrantha* Willd)، بومادران (*A. wilhelmsii* C.Koch)، درمنه صخره‌ای (*Artemisia wilhelmsii* C.Koch)، تاتاری پرگل (*Cardus pycnocephalus*)، گلرنگ زرد (*Carthamus oxycantha* M.B.)، کاسنی (*Echinops*)، شکر تیغال (*Cichorium intybus* L.)، کاهوی موج (*Lactuca cephalotes* DC)، کاهوی نوک دراز (*L. glucifolia* undulate Ledeb Boiss)، کاهوی طوقه‌ای (*L. saligna* L.)، کنگر زن بابا (*Onopordon heteracanthum* C. A. Me) و شیر تیغک رطوبت پسند (*Sonchus oleraceus* L.) که قبلاً از منطقه ساوه گزارش شده، نیز نمونه برداری شده است (۱۴، ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۰).

گونه گل گندم زیبا (*Centurea depressa* M.B.) که از همه نقاط کشور گزارش شده است، در منطقه سیاهکن دارای ویژگی‌های متفاوتی می‌باشد. به طور مثال گونه مشاهده شده علاوه بر داشتن پایه‌هایی با گل آبی سیر یا بنفش در کل منطقه، دارای پایه‌هایی با گل آذین‌های بزرگ تر و سفیدرنگ بود (شکل ۱). با توجه به این که این دو پایه در کنار یکدیگر می‌رویند شاید بتوان آن را یک رقم جدید از این گونه معرفی نمود. برخی از گونه‌های شناسایی شده از ساوه گزارش نشده ولی از مناطق بسیار

می‌باشد. مثلاً، در بررسی فلور آب خیز سد کبار قم، ۶۲ تیره و ۲۷۴ گونه گزارش شده است که تیره آفتابگردان با ۷۹ گونه بیشترین گونه را داشته است (۱). در بررسی فلور منطقه حفاظت شده دریاچه بزنگان نیز تیره آفتابگردان بیشترین انتشار را داشته است (۶). به همین جهت این مقاله روی شناسایی گونه‌های این تیره در منطقه متمرکز شده است.

گونه *Tragopogon bornmuelleri latifolius* از

استان کردستان به عنوان وارسته جدید برای ایران معرفی شده که با داشتن برگ‌های پهن تر از وارسته تیپ مشخص می‌شود (۵). از تحقیق روی گیاهان کوه سیاهلان در منطقه الموت قزوین قریب به ۳۵۰ گونه گیاهی جمع‌آوری و شناسایی گردیده که از میان آن‌ها یک گونه از جنس *Lathyrus* برای اولین بار گزارش شده است (۱۳). گونه *Taraxacum aurantiacum* که از استان‌های همدان و آذربایجان غربی جمع‌آوری شده برای اولین بار از ایران گزارش گردیده است (۳). به همین دلیل هدف ما در این پژوهش طی شناسایی گیاهان تیره آفتابگردان در بخش مرکزی ساوه، شناسایی گیاهانی با مشخصات جدید است.

مواد و روش‌ها

در این پژوهش شناسایی گونه‌های گیاهی ارتفاعات بخش مرکزی ساوه (نواحی اطراف روستاهای نیوشت، سیاهکن و یولاق) با جمع‌آوری نمونه، تهیه عکس و فیلم صورت گرفت. به این منظور، از یک ماه قبل از بهار و تا آخر مهر، هر هفته یک یا چند بار، از گیاهان بخش مرکزی شامل باغ‌ها و نواحی اطراف نیوشت، نواحی نیوشت تا نورعلیسیک در جنوب نیوشت، نیوشت تا سیاهکن، باغ‌ها و نواحی اطراف سیاهکن، سیاهکن تا یولاق، باغ‌ها و اطراف یولاق، یولاق تا دینار آباد و سیلجرد در جنوب یولاق منطقه با دوربین هندی کم سونی از بخش‌های مختلف گیاه عکس و فیلم تهیه و علاوه بر آن یک یا چند نمونه ی گیاهی واجد گل و حتی الامکان میوه جمع‌آوری و

جدول ۱- گونه‌هایی از تیره آفتابگردان در بخش مرکزی ساوه که قبلاً از منطقه ساوه گزارش شده‌اند. اصطلاح انتشار، نزدیک‌ترین محل حضور گونه از گزارش‌های قبلی را نشان می‌دهد.

انتشار	نام	گونه	جنس
بیشتر نقاط	بومادران زرد	<i>A. micrantha</i> Willd.	<i>Achillea</i>
تفرش - ساوه	بومادران	<i>A. wilhelmsii</i> C.Koch	<i>Achillea</i>
بیشتر نقاط	درمنه صخره‌ای	<i>A. herba-alba</i> Asso.	<i>Artemisia</i>
بیشتر نقاط	ناتاری پرگل	<i>C. pycnocephalus</i>	<i>Cardus</i>
بیشتر نقاط	گلرنگ زرد	<i>C. oxycanth*</i>	<i>Carthamus</i>
بیشتر نقاط	گل گندم بوته‌ای	<i>C. virgata</i> Lam**	<i>Centaurea</i>
بیشتر نقاط	گل گندم زیبا	<i>C. depressa</i> M.B.	<i>Centurea</i>
بیشتر نقاط	کاسنی	<i>C. intybus</i> L.	<i>Cichorium</i>
قم-ساوه	شکر تیغال	<i>E. cephalotes</i> DC.	<i>Echinops</i>
تهران-ساوه	کاهوی موج	<i>L. undulate</i> Ledeb.	<i>Lactuca</i>
بیشتر نقاط	کاهوی نوک دراز	<i>L. glucifolia</i> Boiss.	<i>Lactuca</i>
بیشتر نقاط	کاهوی طوقه‌ای	<i>L. saligna</i> L.	<i>Lactuca</i>
قم-ساوه	کنگر زن بابا	<i>O.heteracanthum***</i>	<i>Onopordon</i>
همه مناطق	شیر تیغک رطوبت پسند	<i>S.oleraceus</i> L.	<i>Sonchus</i>

گونه بهار آمد یا زرد تی تی (*Senesio gallicus* Vill.) که به فراوانی در این منطقه وجود دارد (شکل ۲) با نمونه تیبیک موجود در فلور رنگی ایران، تفاوت‌هایی دارد که شامل وجود ۱۰٪ پایه‌هایی با گل کاملاً سفید و بخش لوله گلی‌ها برجسته تر و انتهای زبانه در زبانه گلی‌ها کمی بریده و جمع شده است (۸). گونه شنگ تپه روی (*Tragopogon collinus* DC.) در این گروه نیز با گونه تپ در فلور رنگی ایران (۸) تفاوت‌هایی دارد که داشتن برگ‌هایی کشیده، برگشته به سمت بالا از رگبرگ میانی و چین خوردگی لبه برگ‌ها، تنک تر بودن زبانه گلی‌ها و چین خوردگی کم انتهای زبانه‌ها از آن جمله است (شکل ۳). شاید این تفاوت‌ها، شروع بروز یک تنوع ژنتیکی در این دو گونه یا معرفی گونه

نزدیک به ساوه مثل قم، گزارش گردیده است (جدول ۲). این گونه‌ها شامل جاروی مشهدی (*Artemisia sieberi* Boiss. subsp. *Sieberi*)، گل گندم ساقه بالدار (*Chardinia orientalis* (L.) O. Kuntze)، هزار نی خاردار (*Cousinia belangeri* DC)، کک‌گریز (*Francoeuria undulata* (L.) Lack)، هزارپایی ظریف (*Koelpinia tenuissima* Pavl. & Lipsch)، کاهوی ایرانی (*Lactuca scariola* L.)، کاکل پری (*Lasiopogon muscoides* (Desf.) DC)، کاهو سای ایرانی (*Launaea acanthodes* (Boiss.) O. Kuntze)، فرچه‌ای (*Outreya cardoiformis* (Jaub. Et Spech.، تونوتیای فارسی (*Thevenotia persica* DC. می‌باشند (۱۴، ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۰). (۱-۱۴)

شکل ۱- گونه گل گندم زیبا (*C. depressa* M.B.) با گل‌های آبی رنگ و سفید در سیاهکن.

خوراکی (*Gundelia tournefortii* L.)، سوگندک خوش رنگ (*Jurinea macrocephala* (DC.))، شنگ اسبی خاکستری (*Scorzonera cana* (C. A. Mey.))، زیبا کوتوله (*Siebera nana* (DC.))، Hoffm. و گل قاصد سوری (*Taraxacum calliops* (Bornm.)) می‌باشند (۱۴، ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۰). گونه بابا آدم (*Arctium lappa* L.) که فقط در باغ‌های نیوشت و دینارآباد مشاهده شد با گونه تیپ در فلور رنگی قهرمان از نظر کوچک‌تر بودن گل و برگ و کوتاه بودن دمگل‌ها تفاوت دارد ولی باقی مشخصات کاملاً شبیه است (۸)

جدید باشد. برخی از گونه‌ها از نزدیک ترین نواحی مثل تهران و اراک، و اراک و همدان، با فاصله ۱۰۰-۲۰۰ کیلومتر از ساوه گزارش شده‌اند (جدول ۳). این گونه‌ها شامل نوعی تلخه (*Acroptilon repens* DC. Subsp. Repens (L.))، بابونه تاج دندانی لوله‌ای (*Anthemis odontostephana* Boiss.)، خار مقدس (*Cnicus benedictus* (L.))، شکر تیغال مشهدی (*Echinops ritrodes* (L.))، گارهادیولوس آنگولوسوس (*Garhadiolus* (Bunge.))، گارهادیولوس آنگولوسوس (*Garhadiolus angulosus* Jaub. Et Spach.)، کنگر

جدول ۲- گونه‌هایی از تیره آفتابگردان در منطقه مرکزی ساوه که قبلاً از فاصله کمتر از ۶۰ کیلومتری ساوه گزارش شده‌اند ولی از ساوه گزارش نشده است. اصطلاح انتشار، نزدیک‌ترین محل حضور گونه از گزارش‌های قبلی را نشان می‌دهد.

انتشار	نام	گونه	جنس
قم و رودشور	جاروی مشهدی	<i>A. sieberi</i> Boiss. subsp. Sieberi	<i>Artemisia</i>
قم	گل گندم ساقه بالدار	<i>C. orientalis</i> (L.) O. Kuntze	<i>Chardinia</i>
قم	هزار خار نهرانی	<i>C. belangeri</i> DC.	<i>Cousinia</i>
محللات-قم	کک گریز	<i>F. undulata</i> (L.) Lack	<i>Francoeuria</i>
تهران-قم	هزار بایی ظریف	<i>K. tenuissima</i> Pavl. & Lipsch	<i>Koelpinia</i>
قم	کاهوی ایرانی	<i>L. scariola</i> L.*1	<i>Lactuca</i>
قم	کاکل پری	<i>L. muscoides</i> *2	<i>Lasiopogon</i>
قم، رباط کریم	کاهو سای بیابانی	<i>L. acanthodes</i>	<i>Lamaea</i>
تهران-قم	فرچه ای	<i>O. cardoiformis</i>	<i>Oureya</i>
قم	بهار آمد	<i>S. gallicus</i> Vill.	<i>Seresio</i>
تهران-قم		<i>T. persica</i> DC.	<i>Thevenotia</i>
تهران و نفرش	شنگ تپه روی	<i>T. collinus</i> DC.	<i>Tragopogon</i>

شکل ۲- گونه بهار آمد (*Senecio gallicus* Vill.)

شکل ۳- گونه شنگ تپه روی (*T. collinus* DC.)

جدول ۳- گونه‌هایی از تیره آفتابگردان در منطقه مرکزی ساوه که قبلاً از فاصله ۱۰۰ - ۲۰۰ کیلومتری ساوه گزارش شده‌اند. اصطلاح انتشار، نزدیک‌ترین محل حضور گونه از گزارش‌های قبلی را نشان می‌دهد.

انتشار	نام	گونه	جنس
اراک- تهران	تلخه	<i>A. repens</i> (L.) DC. Subsp. Repens	<i>Acroptilon</i>
تهران و اراک	بابونه تاج دندان لوله ای	<i>A. odontostephana</i> Boiss. Var. tubicina	<i>Anthemis</i>
اراک	بیا آدم	<i>A. lappa</i> L.	<i>Arctium</i>
اراک و تهران	خار مقدس	<i>C. benedictus</i> L.	<i>Cnicus</i>
اراک	شکر تیغال مشهدی	<i>E. ritrodes</i> Bunge.	<i>Echinops</i>
اراک و تهران	-	<i>G. angulosus</i> Jaub. Et Spach.	<i>Garhadiolus</i>
تهران و اراک	کنگر خوراکی	<i>G. tournefortii</i> L.	<i>Gundelia</i>
اراک و همدان	سوغندک خوش رنگ	<i>J. macrocephala</i> (DC.)	<i>Jurinea</i>
همدان و اراک	شنگ اسبی خاکستری	<i>S. cana</i> (C. A. Mey.) Hoffm.	<i>Scorzonera</i>
اراک و همدان	زیبا کوتوله	<i>S. nana</i> (DC.) Bornm. *1	<i>Siebera</i>
تهران و اراک	گل قاصد سوری	<i>T. calliops</i> Hagl.	<i>Taraxacum</i>

گاوئی (*Chrysanthemum parthenium* (L.) Bernh.) از آن جمله هستند (۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۰، ۱۴-۱). برخی گونه‌ها از تیره آفتابگردان تا کنون از هیچ بخشی از استان مرکزی یا استان‌ها اطراف گزارش نشده‌اند (جدول ۵) و برای اولین بار از این منطقه گزارش می‌شوند. گونه‌هایی مثل بومادران واقع یا سفید (*Achillea millefolium* L) که فقط از آذربایجان غربی و شرقی و البرز گزارش شده‌اند (شکل ۴)، بابونه آناتولی (*Anthemis wiedmanniana* Fisch. et Mey) که از آذربایجان گردنه قوشچی ارومیه فقط گزارش شده (شکل ۵) و سیاه فندق (*Crupina crupinastrum* (Moris) Vis.) که از گیلان، مازندران، فارس، کرمانشاه، لرستان و استان بوشهر گزارش شده، برای اولین بار از بخش مرکزی ساوه در استان مرکزی گزارش می‌شود. بومادران واقعی یا سفید (*Achillea millefolium* L.) در

برخی از گونه‌ها از نزدیک‌ترین نواحی مثل تهران و همدان، تهران، تهران و اصفهان، با فاصله ۱۰۰-۳۰۰ کیلومتر از ساوه گزارش شده‌اند (جدول ۴). گونه‌هایی مثل بومادران بیابانی (*Achillea tenuifolia* Lam)، درمنه شرقی (*Artemisia scoparia* Waldst. et Kit.)، گل گندم مهاجر (*Centaurea bruguierana* (DC.) Bornm Hand. Subsp. Belangerana (DC.) Bornm)، گل گندم چمنزار (*C. iberica* Trev. et Spreng)، گل گندم زرد (*C. solstitialis* L)، هزار خار (*Cousinia arctoidifolia* Bunge)، ریش قوش (*Crepis sancta* L. subsp. Sancta)، شکر تیغال چند جنسی (*Echinops polygamus* Bunge.)، کاهوسای خوابیده (*Launaea spinosa* (Forsk.) Sch)، شنگ گندمی (*Tragopogon. graminifolius* DC)، توق (*Xanthium strumarium* L.) و داوودی

سفید، نهنج مخروطی، موسم گل اردیبهشت تا خرداد، این گونه از آذربایجان و گردنه قوشچی ارومیه گزارش شده تا کنون حتی از مناطق نزدیک به منطقه گزارش نشده است (شکل ۵) (۸).

گل گندم طلایی (*Centurea behen* L. var. *kurdica* Ghahreman) که فقط از سنندج در کردستان گزارش شده با گونه‌ای که در باغ‌های سیاهکن به فراوانی وجود دارد اگر چه در اکثر صفات مشابه است ولی در برخی صفات متفاوت می‌باشد. این تفاوت‌ها می‌تواند دلیلی برای وجود یک زیر گونه جدید باشد. گل گندم طلایی در سیاهکن یک ساله، فاقد گوشواره برگی بوده و رنگ جقه دانه سفید است در حالی که در نمونه تیپ در فلور ایران، گیاه دو ساله، دارای گوشواره برگی و جقه صورتی می‌باشد (شکل ۶) (۸).

سیاهکن ساوه، گیاهی پایا، ایستاده، به ارتفاع ۵۰-۳۰ سانتی متر، ساقه ساده یا در بخش‌های بالایی منشعب، برگ‌ها پوشیده از کرک، دو بار منقسم، گل‌ها سفید، مجتمع در کپه‌های کوچک به صورت توده‌های دیهیمی و مترکم، گلچه‌های زبانه‌ای بسیار کوتاه‌تر از نیمه طول گریبان، موسم گل اردیبهشت تا خرداد، این گونه از مناطق البرز: دماوند، پلور، گچسار، پل زنگوله و آذربایجان، ارومیه، تبریز گزارش شده است (شکل ۴) (۸).

بابونه آناتولی (*A. wiedmaniana* Fisch. et Mey.) ارتفاعات نیوشت و سیاهکن، گیاهی علفی یک‌ساله، کوتاه، ایستاده یا افتان، پوشیده از کرک‌های کوتاه و نرم، ساقه کوتاه به ارتفاع ۲۰ سانتی متر، علفی، منشعب، برگ‌ها منقسم و شانه‌ای، گل‌ها مجتمع در کپه‌های شعاعی، گلچه‌های لوله‌ای زرد رنگ، گلچه‌های زبانه‌ای

جدول ۴- گونه‌هایی از تیره آفتابگردان در منطقه مرکزی ساوه که قبلاً از فاصله ۱۰۰ - ۳۰۰ کیلومتری ساوه گزارش شده‌اند. اصطلاح انتشار، نزدیک‌ترین محل حضور گونه از گزارش‌های قبلی را نشان می‌دهد.

انتشار	نام	گونه	جنس
تهران و همدان	بومادران بیابانی	<i>A. tenuifolia</i> Lam.	<i>Achillea</i>
همدان و تهران	درمنه شرقی	<i>A. scoparia</i> Waldst. et Kit.	<i>Artemisia</i>
تهران	گل گندم مهاجر	<i>C. bruguierana</i> *	<i>Centaurea</i>
تهران	گل گندم چمن زار	<i>C. iberica</i> Trev. et Spreng.	<i>Centurea</i>
تهران	گل گندم زرد	<i>C. Solstitialis</i> L.	<i>Centurea</i>
تهران و شریف آباد	هزار خار	<i>C. arctoidifolia</i> Bunge.	<i>Cousinia</i>
تهران - اصفهان	ریش قوش	<i>C. sancta</i> L. subsp. <i>Sancta</i> *1	<i>Crepis</i>
اصفهان و تهران	شکر تیغال چند جنسی	<i>E. polygamus</i> Bunge.	<i>Echinops</i>
تهران	کاهو سای خوابیده	<i>L. spinosa</i> (Forsk.) Sch.	<i>Launaea</i>
همدان و تهران	شنگ گندمی	<i>T. graminifolius</i> DC.	<i>Tragopogon</i>
همدان و تهران	توق	<i>X. strumarium</i> L.	<i>Xanthium</i>
همدان	داوودی گاوی	<i>C. parthenium</i> (L.) Bernh.	<i>Chrysanthemum</i>

شکل ۴- بومادران واقعی یا سفید (*Achillea millefolium* L.) از باغ‌های سیاهکن ساوه‌روی

شکل ۵- بابونه آتاتولی (*A. wiedmaniana* Fisch.et Mey.) ارتفاعات نیوش و سیاهکن

شکل ۶- گل گندم طلائی (*Centurea behen* L. var. *kurdica* Ghahreman) از باغ‌های سیاهکن.

ارغوانی سفید، شکل و نوع بریدگی‌ها برگ‌ها، و رنگ رگبرگ میانی کاملاً متفاوت است. مشخصات عمومی این سوگندک جدید شامل بن و قدی بسیار کوتاه، بدون ساقه، برگ‌های طوقه‌ای با پهنک تقسیم شده، اندازه و شکل قطعات تقسیمی برگ متفاوت، سطح پهنک سبز مات و پوشیده از کرک، گل ارغوانی - سفید و سفید،

معرفی چند گونه جدید

گونه‌ای سوگندک (*Jurinella spp.*) که شبیه به (*Syn:* *J. moscus*) *Centaura moscus* در فلور ایران به شماره ۵۶۵ کد ۱۲۴/۰۸۱/۰۰۱ است (۸) ولی بر خلاف این گونه، این گیاه پایا نیست، گل آذین آن کپه‌ای محدود و کروی بوده و رنگ آن به جای ارغوانی- بنفش،

جدول ۵- گونه‌هایی از تیره آفتابگردان در منطقه مرکزی ساوه که قبلاً از مناطق دور با آب و هوایی کوهستانی و سرد مثل آذربایجان‌ها، ارومیه، سنندج، کرمانشاه و دماوند گزارش شده اند و یا برای اولین بار گزارش می‌شوند. اصطلاح انتشار، نزدیک‌ترین محل حضور گونه از گزارش‌های قبلی را نشان می‌دهد.

انتشار	نام	گونه	جنس
آذربایجان‌ها و البرز	بومادران سفید	<i>A. millefolium</i> L.	<i>Achillea</i>
قوشچی - ارومیه	بابونه آتاولی	<i>A. wiedmanniana</i> Fisch. et Mey.	<i>Anthemis</i>
سنندج	گل گندم طلایی	<i>C. behen</i> L. var. <i>kurdica</i> Ghahreman	<i>Centurea</i>
کرمانشاه	سیاه فندق	<i>C. crupinastrum</i> (Moris) Vis.	<i>Crupina</i>

شکل ۷- گونه‌ای سوگندک (*Jurinella spp.*) با دو رنگ سفید و ارغوانی از ارتفاعات نیوشت

گونه‌های متفاوت است (*Synonym*). مشخصات عمومی اعضای این گونه شنگ، قدی حدود ۱۵-۴۰ سانتی متر، ساقه مستقیم و استوانه‌ای با برگ‌هایی باریک، صاف و کامل، گل آذین مرکب صورتی تیره و گل‌های شعاعی است. در گل آذین ۸ براکته وجود دارد که سه برابر اندازه زبانه زبانه گلی‌ها هستند. حضور این براکته‌ها به گل جلوه ستاره ماندی می‌دهد. موسم گل اردیبهشت تا تیر می‌باشد.

مجتمع در کپه‌های بزرگ و کروی، موسم گل زایی آن اردیبهشت است (شکل ۷). گونه شنگ نوک دراز یا حلبی (*T. longirostris* Bisch.) که برای اولین بار از این منطقه گزارش می‌شود، مطابق گزارشی از اینترنت (۱۵،۱۸) با *T. caelesyriaca* Boiss., *T. parrifalius*., مترادف *T. angustifaliu* و *T. sinuatus* Ave.lall بوده و هر یک از این اسامی مربوط به یک گونه با زیر

نمونه قبلی بوده و ۸ براکته آن به سمت بالا قرار دارند (*T. spp. 2*)، (شکل ۹). آخرین نمونه که از دو نمونه دیگر بلندتر و برگ‌هایش پهن‌تر بود، رنگ گل آذین تیره‌تر و به جای ۸ براکته در گل آذین ۶ براکته دارد (شکل ۱۰) که در هیچ یک از اعضای این گونه گزارش نشده است (*T. spp. 3*). ما احتمال می‌دهیم که دو نمونه اولی دو زیر گونه مختلف ولی نمونه سوم، گونه‌ای جدید باشد.

گل در این گونه فقط در صبح باز می‌شود و در بعد از ظهر بسته است. میوه فندقه خشک با جقه منشعب و بلند است. ولیکن ما در این منطقه سه شکل متفاوت از این شنگ را پیدا نموده که در یکی نوک زبان‌ها در زبانه گلی‌ها به هم چسبیده، زبانه گلی‌ها در چند ردیف و ۸ براکته بلند آن به سمت پایین برگشته است (*T. spp. 1*)، (شکل ۸). در دومی نهج فرو رفته، تعداد زبانه گلی‌ها کمتر و گیاه کوتاه‌تر از

شکل ۸- شنگ نوک دراز *T.spp.1*

شکل ۹- شنگ نوک دراز *T.spp.2*

شکل ۱۰- شنگ نوک دراز *T.spp.3*

منابع

- ۱۰- گنجینه گیاهان ایران. ۱۳۸۴. مصاحبه با دکتر احمد قهرمان، مجله کیهان فرهنگی. ۲۲۵: ۵-۷.
- ۱۱- مبین، صادق. ۱۳۵۸. رستنی‌های ایران. انتشارات دانشگاه، جلد ۴- ۹.
- ۱۲- مظفریان، ولی‌الله، اهوازی، مریم، چرخچیان، محمد مهدی. ۱۳۸۷. یک گونه جدید از *Lathyrus* از بخش *Platylis* برای ایران و جهان. گیاه‌شناسی ایران. ۱۴: ۱- خلاصه.
- ۱۳- مظفریان، ولی‌الله. ۱۳۷۷. فرهنگ نام‌های گیاهان ایران- انتشارات فرهنگ.
14. George, H., Lawrence, M. (1967). Taxonomy of vascular plants-Oxford & IBH publishing.
15. nature.jardin.free.fr/1109/trapopogon_por-rifo...
16. Rechinger, K. H. (1967- 1998). Flora Iranica, 1-175. GRAZ.
17. Takhtajan, A. (1986). Floristic regions of the world. University of California Press, Ltd., 522pp.
18. Zohary, M., Heyn, C. C., Heller, D. (1980). Conspectus Florae Orientalis: an annotated catalogue of the flora of the Middle East. 1-3.
19. www.ubcbotanicalgarden.org/potd/2009/02/trago...
- ۱- توکلی، زهرا، مظفریان، ولی‌الله. ۱۳۸۴. بررسی فلور آبخیز سد کبار قم، پژوهش و سازندگی، ۶۶: ۶۷-۶۶.
- ۲- جعفری، عفت، اسدی، مصطفی. ۱۳۸۶. گزارش گونه *Dahlst taraxacum aurantiacum* برای اولین بار از ایران، مجله گیاه‌شناسی ایران، ۱۳: ۱- خلاصه.
- ۳- دلنواز هاشملویان، بابک، عطایی، عذرا. ۱۳۸۵. بررسی عوامل متغیر خاک و پوشش گیاهی منطقه کاوه-همایش جامعه، بیولوژی و آینده-دانشگاه فردوسی مشهد.
- ۴- سایت دانشگاه آزاد ساوه
(Http://www.iau-saveh.ac.ir)
- ۵- صفوی، سیدرضا. ۱۳۸۵. نکاتی درباره جنس‌های *Scorzonera L.* و *Scolymus L.* از تیره آفتابگردان در ایران. مجله گیاه‌شناسی ایران. ۱۲: ۱- خلاصه.
- ۶- غلامی، علی، اجتهادی، حمید، قاسم زاده، فرشته، قرشی الحسینی، جواد. ۱۳۸۵. تنوع زیستی گونه‌های گیاهی اطراف منطقه حفاظت شده دریاچه بزنگان. مجله زیست‌شناسی ایران. ۱۹(۴): ۳۹۸-۴۰۷.
- ۷- قهرمان، احمد. ۱۳۷۳. کروموفیت‌های ایران (جلد ۱-۴). مرکز نشر دانشگاهی.
- ۸- قهرمان، احمد. ۱۳۵۸-۱۳۸۴. فلور رنگی گیاهان ایران- جلد‌های ۱-۲۵. انتشارات موسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع.
- ۹- قهرمان، احمد، عطار، فریده. ۱۳۸۰. تنوع زیستی گونه‌های گیاهی ابر شهر تهران- انتشارات دانشگاه تهران.

